

УДК 351.25

Юлія О. Русіна

Київський національний університет технологій та дизайну
**БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ
В УКРАЇНІ**

Статтю присвячено проблематиці реформування сучасної системи освіти України в контексті національної безпеки (гуманітарний аспект). Досліджено досвід демократичних країн з цих питань. Уточнено комплекс заходів, що можуть мати ключове значення на шляху до реформування.

Ключові слова: гуманітарна безпека; реформування системи освіти; освітня політика; Стратегія національної безпеки та оборони України; людський капітал.

Юлия А. Русина

Киевский национальный университет технологий и дизайна
**АСПЕКТЫ БЕЗОПАСНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ**

Статья посвящена проблематике реформирования современной системы образования в Украине в контексте национальной безопасности (гуманитарный аспект). Исследован опыт демократических стран по этим вопросам. Уточнен комплекс мероприятий, которые могут иметь ключевое значение на пути к реформированию.

Ключевые слова: гуманитарная безопасность; реформирование системы образования; политика образования; Стратегия национальной безопасности и обороны Украины; человеческий капитал.

Yuliia O. Rusina

Kyiv National University of Technologies and Design
**ASPECTS OF SECURITY OF MODERN EDUCATIONAL POLICY
IN UKRAINE**

The article is devoted to the problems of reforming the modern education system in Ukraine in the context of national security (humanitarian aspect). The experience of democratic countries on these issues has been studied. The set of measures that can be key to the reform is specified.

Keywords: human security; reform of the education system; education policy; Strategy of National Security and Defense of Ukraine; human capital.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток української системи освіти, збереження її досягнень, недопущення руйнування вже набутого є запорукою для подальшого розвитку людського капіталу в Україні, а

також однією з умов реалізації положень, що зазначені в Стратегії національної безпеки та оборони України, затвердженої в травні 2015 року.

Гуманітарна безпека є однією з важливих складових процесу забезпечення національної безпеки. Цілі Стратегії визначають: «утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку... Якість нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах» [8]. Тому необхідно зазначити, що актуальності набувають виявлення та визначення критеріїв державної політики у сфері освіти, що безпосередньо впроваджуються в контексті напрямів політики національної безпеки.

Важливість зазначеного питання, обумовлена низкою проблем, які виникли за останні п'ять років і на сьогодні є надзвичайно актуальними, це:

- зовнішня військова агресія;
- інформаційно-психологічна війна;
- відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіа-культури суспільства;
- тощо.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Аналізуючи останні дослідження і публікації, можна констатувати посилення уваги науковців до проблем освітньої політики в контексті забезпечення національної безпеки (гуманітарний аспект). Ця проблематика є багатогранною, надзвичайно актуальною, що дає можливість дослідникам розглядати її з різних позицій. Так, зокрема Національним інститутом стратегічних досліджень у 2017 р. була представлена аналітична доповідь на тему: «Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід і українські реалії» (Т.В. Черненко, М.М. Карпенко, В.С. Лозовий, С.О. Зубченко, А.Ю. Іщенко) [9], яка висвітлює основні проблеми гуманітарної безпеки та шляхи їх подолання; О.С. Власюком у праці «Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики» [1] проведені дослідження, що стосуються людського розвитку в Україні в контексті національної безпеки; А.І. Мокій, О.І. Дацко дослідили проблеми забезпечення гуманітарної безпеки в процесі реформування системи освіти в Україні [5]. Крім того, проблеми реалізації політики національної безпеки в сфері освіти набули певних досліджень в працях В. Лугового, С. Ніколаєнка, Д. Дзвінчука, І. Грищенка, Г. Дмитренка та ін.

Невирішені частини дослідження. Аналіз наукових праць та досліджень підтвердив необхідність перегляду освітньої політики з точки зору національної безпеки, а саме її гуманітарної складової. Але, теоретично обґрунтованої програми державної політики у сфері освіти в контексті гуманітарної безпеки наразі ще не розроблено.

Тому метою дослідження є розкриття сутності державної освітньої політики з точки зору безпекових аспектів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Дослідження процесів, які відбуваються в системі освіти, показують актуальність освітньої сфери в безпековому вимірі за сучасних умов зовнішньої агресії. Звертаючи увагу на реалії України, цікавим є досвід демократичних держав щодо провадження освітньої політики в контексті національної безпеки. Особливо показовим є досвід США – «країні, що поєднує світове лідерство у військово-безпековій галузі з високим рівнем демократії» [9, с. 5].

«Аналіз безпекових вимірів та імплікацій освітньої політики, здійснюваний представниками американської експертної спільноти, відзначається не тільки обґрунтуванням важливості освітньої сфери загального характеру, а й визначенням критеріїв оцінки стану освіти у зв'язку із потребами забезпечення національної безпеки та пропозиціями щодо заходів, спрямованих на поліпшення ситуації» [9, с. 5]. Крім того, зазначається, що освітня політика впливає на національну безпеку, виходячи з питань забезпечення, збереження та примноження людського капіталу, а не з точки зору мілітаризації чи надмірної патріотизації освітньої сфери. Тому, фактично остання доповідь експертної групи Американської ради з міжнародних відносин «Реформа американської освіти і національна безпека» дає відповіді на питання, що є актуальними і для України [10]:

- загрози для економічного зростання та конкурентоспроможності;
- загрози для військової безпеки;
- загрози для інформаційної безпеки;
- загрози для глобальних інтересів США;
- загрози для єдності і згуртованості нації.

Звісно, що це дослідження є достатньо специфічним і актуальним для реалій США, але Україна як держава з достатньо високим рівнем розвитку людського капіталу може використати деякі рекомендації та ініціативи, зважаючи на тенденції, що склалися за останній час в суспільстві, за-для реалізації освітньої політики в контексті гуманітарної безпеки.

За показником Індексу людського капіталу, що визначає країни за рівнем його формування і використання, наша держава знаходиться на рівні країн Європейського союзу. Це «пояснюється історично зумовленим високим рівнем освіти населення та успадкованим потенціалом наукової діяльності та суперечить найнижчим показникам ВВП на душу населення в регіоні» [4, 11].

Необхідно наголосити на тому, що високий показник розвитку людського капіталу в Україні, в основному, завдячує високим показникам

параметрів саме освітньої сфери. «100% населення здобуває початкову освіту, а за рівнем здобуття середньої освіти наша держава знаходиться у першій десятці» [7, 10].

Факт іноземної агресії поставив нові вимоги до української освітньої сфери, пов'язані з необхідністю зміцнення гуманітарної безпеки. Одним з найбільш важливих завдань на сьогодні в галузі освіти є активізація виховної роботи серед населення, особливо підростаючого покоління, що одночасно буде спрямована на зміцнення патріотизму та прищеплення європейських орієнтирів мислення. Права та свободи людини, демократичні цінності, громадянська активна позиція, спрямованість на позитивні зрушення, подолання корупції, відстоювання власних переконань повинно стати невід'ємною складовою оновленого змісту системи освіти на всіх рівнях [1, с. 269].

За сучасних тенденцій в Україні реформування вітчизняної системи освіти є критично важливим ресурсом соціально-економічного розвитку.

Ключовими проблемами розвитку сфери освіти є «невідповідність кваліфікаційної структури підготовки фахівців кон'юнктури ринку праці та недостатня якість освіти. З метою врівноваження попиту та пропозиції кваліфікованих фахівців, які готуються у ЗВО I–IV рівнів акредитації слід очікувати створення системи маркетингових досліджень та прогнозування розвитку ринку праці; диверсифікацію та уніфікацію освітянських закладів; перенесення регулюючих функцій МОН України на регіональний рівень – створення системи муніципальної освіти; зміни парадигми функціонування МОН України як нормативно-законодавчого, наглядового органу державної влади у сфері освіти; запровадження процесу здобуття освіти протягом активного життя працівників. Водночас розвиток системи безперервного навчання передбачатиме підвищення якості освіти, спрямованості на розвиток системного творчого мислення, вироблення навичок пристосування до мінливого зовнішнього середовища та пошуку нетрадиційних рішень» [1, с. 233].

Реформування системи освіти в Україні повинно відбуватись в умовах забезпечення суспільства необхідними знаннями, інформацією та набуттям досвіду з реалізації власних прав і свобод за допомогою системи освіти для зміцнення гуманітарної, соціальної безпеки, і має стати одним зі стратегічних пріоритетів політики національної безпеки.

«В новій освітній парадигмі змінюються акценти у визначенні освітніх цілей і наукових цінностей, основна увага приділяється не стільки процесу викладання, скільки результатам навчання. Кінцевим результатом освіти має бути спеціаліст, який здатний використовувати наукові знання та примножувати їх на робочому місці, що приведе до забезпечення національної безпеки України у всіх її напрямках» [6].

Аналізуючи позитивні зрушення у реформуванні системи освіти в Україні, можна акцентувати на наступних [5]:

- ухвалення нового рамкового Закону України «Про освіту» [2];
- внесення змін до Закону України «Про вищу освіту»;
- зміни до нормативно-правових актів, що регулюють порядок і зміст надання освітніх послуг;
- заходи на шляху до гармонізації системи середньої та вищої освіти України та країн Європейського Союзу;
- впровадження сучасних інноваційних форм освіти, що трансформуються в інноваційні знання. «Розвитку інновацій потужний імпульс має надати інтеграція науки та освіти. На часі – створення освітньо-наукових центрів високого рівня, які забезпечили б реалізацію державних пріоритетів інноваційного розвитку, сформували засади трансформації науки та освіти в експортно-орієнтовану галузь. Для цього держава має проводити політику фінансового та податкового стимулювання ВНЗ і наукових шкіл, які розвивають науку, спеціалізуються на створенні інноваційних знань» [1, с.270];
- ухвалення нової редакції Концепції впровадження медіаосвіти в Україні Президією Національної академії педагогічних наук України [3];
- здійснення попередніх підготовчих заходів до розробки Плану дій з виконання Україною Всесвітньої програми освіти у сфері прав людини;
- тощо.

Зазначені реформи пов'язані, в першу чергу, з ключовими соціальними процесами, але, передусім, вони викликають необхідність перегляду ролі державної освітньої політики в частині забезпечення доступності та якості освіти.

Крім того, важливим є наголос на актуальності загроз «соціальної безпеці держави, територіальних громад та громадян, пов'язаних зі зміною механізмів забезпечення права на освіту, а також доступу до освіти, трансформацією змісту та необхідності підвищення якості освіти. До них належать:

1. Несформованість та неактуальність державних стандартів освіти різних рівнів.
2. Некоректність та необ'єктивність цілепокладання та визначення державою результативних показників реалізації більшості бюджетних програм у сфері освіти.
3. Недостатньо ефективний контроль якості освітніх послуг.
4. Недостатнє та невідповідне забезпечення реалізації права громадян на освіту через обмеженість територіального доступу до закладів освіти, та недосконалістю інфраструктури, передусім, дошкільної, позашкільної та середньої освіти.

5. Невизначеність правових аспектів реформування закладів освіти посилює загрозу соціальній безпеці держави в процесі реалізації реформ.

6. Недостатня ефективність та прозорість використання бюджетних коштів для функціонування і розвитку системи освіти.

7. При загальному високому рівні оцінці якості освіти в Україні, спостерігається достатньо низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних ВНЗ у глобальних рейтингах.

8. Демографічна криза та її кореляція зі зниженням попиту на освітні послуги українських ВНЗ» [5, с. 4–13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи результати проведеного дослідження, можна зазначити, що «частка людського капіталу найбільш розвинених країн становить понад 80 % їхнього національного багатства. Відтак, головною метою реформування вітчизняної освіти, в кінцевому підсумку, є зростання якості людського капіталу для забезпечення «високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, задоволення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях». Система освіти сьогодні має працювати на випередження, оскільки підготовка компетентного фахівця є тривалим процесом. Відтак існує нагальна потреба у прогностичному плануванні потреб вітчизняного ринку праці на значну часову перспективу» [2, 10].

Крім того, вагомою складовою науково-освітньої реформи має стати ефективна взаємодія науки і вищої школи. Сучасні суспільно-політичні та економічні виклики вимагають розвитку і поглиблення інтеграційних процесів української науки й освіти як одного з ключових етапів підвищення ефективності наукової та освітньої сфери, формування економіки знань, а також інтеграції вітчизняної науки до світового дослідницького простору.

Також варто зазначити, що одним з основних ресурсів інноваційної економіки має стати кадровий потенціал науки, освіти і високотехнологічних секторів виробництва. Роль досліджень і підвищення якості підготовки кадрів вищої кваліфікації, передусім, молодих науковців є ключовою. Вирішення цієї проблеми також потребує тісної співпраці науки та освіти.

Література

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці / О. С. Власюк. – К.: НІСД, 2016. – 528 с.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya.

4. Мартинова Л. Б. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності людського капіталу в Україні / Л. Б. Мартинова // Вісник ЖДТУ. – 2017. – № 1 (79) – С. 157–160.
5. Мокій А. І. Забезпечення гуманітарної безпеки в процесі реформи освіти України: аналітична доповідь [Електронний ресурс] / А. І. Мокій, О. І. Дацкою. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/files/Osvita_Lviv-c1991.pdf.
6. Мусієнко І. І. Освіта і безпека: до проблем реалізації національних інтересів у сфері освіти [Електронний ресурс] / І. І. Мусієнко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2012. – Вип. 39. – С. 129–140. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2012_39_14.
7. Рівень розвитку людського капіталу України у 2016 році [Електронний ресурс] / Економічний дискусійний клуб. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analytika/reutyngovi-osinky-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-2016>.
8. Стратегія національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 6.05.2015 «Про Стратегію національної безпеки України») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n14>.
9. Черненко Т. В. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід і українські реалії: аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Т. В. Черненко, М. М. Карпенко, В. С. Лозовий, С. О. Зубченко, А. Ю. Іщенко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2639>.
10. Klein J. I. U.S. Education Reform and National Security (Independent Task Force Report No. 68) / Joel I. Klein, Condoleezza Rice, Julia C. Levy. – New York: Council on Foreign Relations Press, March 2012. – 120 p.
11. The Human Capital Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/HCR2016_Main_Report.pdf.